
Llengües i poders a la Catalunya Nord

Gentil Puig i Moreno

Universitat de Perpinyà

Resum: Notem l'evidència d'una situació de poder marginal i minoritari de la llengua i de la cultura catalanes a la Catalunya Nord i un poder de l'Estat central francès omnipresent a la majoria de les manifestacions culturals. Feblesa condicionada per la migradesa del poder econòmic de la Catalunya Nord. Constatem, però, l'evidència d'una revifalla del poder simbòlic a diferents àmbits socioculturals catalans i la reducció progressiva de les actituds diglòssiques. Observem que en l'etapa actual hi ha un treball de reconstrucció identitària paradoxal, que sembla irreversible. És una situació en la qual ja no hi ha les manifestacions de xaronisme o de ruralisme d'antany, ni tampoc l'actitud pejorativa diglòssica, com en les etapes anteriors. Durant aquests últims vint anys, han aparegut uns joves escriptors que aporten a la literatura catalana una nova visió i noves problemàtiques. Hi ha, fins i tot, el *Manifest literari revulsista nord-català*, que té un contingut molt simbòlic i clarament identitària. La literatura no representa gaire poder, enfront del poder econòmic, institucional i polític, nogensmenys anuncia canvis en les mentalitats i les actituds que poden convertir-se en realitats més tangibles.

Resumen: Notamos la evidencia de una situación de poder marginal y minoritario de la lengua y de la cultura catalanas en la Cataluña Norte y un poder del Estado central francés omnipresente en la mayoría de las manifestaciones culturales. Debilidad condicionada por la escasez del poder económico de la Cataluña Norte. Constatamos, sin embargo, la evidencia de un renacimiento del poder simbólico en diferentes ámbitos socioculturales catalanes y la reducción progresiva de las actitudes diglósicas. Observamos que en la etapa actual existe un trabajo de reconstrucción identitària paradójico, que parece irreversible. Es una situación en la cual ya no existen las manifestaciones de charonismo o de ruralismo de antaño, ni tampoco la actitud peyo-

rativa diglòsica, como en las etapas anteriores. Han aparecido en estos últimos veinte años unos jóvenes escritores que aportan a la literatura catalana una nueva visión y nuevas problemáticas. Hasta existe el *Manifest literari reuulsista nord-català*, que tiene un contenido muy simbólico y claramente identitario. La literatura no representa demasiado poder, frente al poder económico, institucional y político, sin embargo anuncia cambios en las mentalidades y las actitudes que pueden convertirse en realidades más tangibles.

Abstract: In the Northern part of Catalonia contained within France we note evidence of a situation where there is a marginal and minority power of the language and the Catalan culture and an omnipresent power of the central state of France throughout most of the ways that this culture is expressed. This weakness is determined by the migration of the economical power from «Catalonia North». However we notice there is evidence of an upsurge in the symbolical power of the various Catalan socio-cultural spheres and a progressive decline of diglossic attitudes. We observe that in the current phase there is a paradoxical reconstruction of the identity, which seems irreversible. It is a situation where the expressions of literature of the self hatred of yesteryear are long gone, as are the pejorative diglossic attitudes like during previous phases. Young writers have emerged in the last twenty years that contribute to the Catalan literature with a new vision and new issues. The literature does not represent much power in comparison to the economical, institutional and political forces, nevertheless they forecast changes in the mentalities and attitudes that may turn into more tangible realities.

El tema d'estudi sociolingüístic de la relació llengua i poder és relativament nou a Catalunya. Sens dubte, motiva especialment perquè pot contribuir a analitzar i posar en relleu les relacions que hi ha entre els mecanismes objectius de funcionament de l'ús de la llengua i els mecanismes subjectius i, sobretot, ocults d'utilització del poder. Poder que és generalment exercit a través de la llengua per individus, grups, classes socials i, més generalment, pels anomenats *aparells ideològics d'estat* (AIE), en el sentit utilitzat pel filòsof Louis Althusser (1970), és a dir, l'administració, l'escola, l'exèrcit, el tribunal, l'empresa, l'església i la família.

Tot plegat és un tema que implica l'estudi interdisciplinari dels factors socials i psicològics difícils de compaginar, però alhora necessaris si es vol obtenir una visió de conjunt. Factors que el converteixen en un tema complex que, fins fa poc temps, els sociolingüistes catalans no havien estudiat gaire. Potser no ens havíem adonat de la seva forta rellevància. No obstant això, ara estem convençuts que és una qüestió de fons que no podem eludir ni negligir per més temps.

Per sort, durant aquests dos darrers anys, la qüestió ha començat a mobilitzar certs especialistes d'arreu dels Països Catalans, ja que ha estat el tema central de la Trobada de Sociolingüística d'Alcoi, celebrada el novembre de l'any 2002, on internautes, representants del món empresarial i de la Unió de Llauradors van confrontar les seves opinions. Més recentment encara, s'ha celebrat a Reus el IV Congrés Català de Sociologia sobre el tema central de «Poder i societat civil» i amb una taula rodona sobre «Llengua i poder als territoris de parla catalana», els dies 5 i 6 d'abril de 2003.

Notem que no som, els catalans, els únics a prendre consciència de la necessitat de fer front a aquest nou repte. També els ciutadans canadencs del Quebec i d'Ontario han iniciat recentment una reflexió que va en aquest mateix sentit. En efecte, en una obra recent acaben de publicar les actes d'una trobada sobre el tema encara més precís: «Langue, pouvoir et identité dans un monde en mutation», celebrada a la Universitat de Toronto (Heller i Labrie, 2002), per estudiar «la mutació i canvis de les representacions identitàries i de les pràctiques de poder en les condicions socials, polítiques i econòmiques actuals».

Llengües i no llengua, poders i no poder

Precisant un xic més el tema, constatem, en primer lloc, que les situacions sociolingüístiques en les quals ens trobem involucrats els ciutadans dels Països Catalans són situacions de presència concurrent de les funcions i els usos de dues llengües que tenen a cada part del territori català una relació de conflicte que es manifesta amb graus i condicions qualitativament diferents en cada cas.

Efectivament, hi ha un conflicte latent amb un procés de normalització lingüística (NL) oficial al Principat de Catalunya. Observem un conflicte declarat amb diglòssia exacerbada, malgrat un procés de normalització oficial al País Valencià, i un conflicte diglòssic greu, sense cap mena d'oficialitat ni de normalització lingüística de la llengua catalana enfront del francès a la Catalunya Nord.

Les llengües en presència i en conflicte, en aquestes tres comunitats, tenen uns estatus, unes representacions i uns usos socials també diferents a cada territori. El castellà és històricament present a una part del territori valencià. A certes comarques centrals i a la mateixa ciutat de València la seva presència, estatus social i ús hi supera amb escreix l'ús del català.

No és exactament la mateixa situació de la llengua catalana al Principat, ja que les migracions sud-peninsulars dels anys cin-

quanta-setanta només han afectat certes comarques de la conurbació barcelonina (el Baix Llobregat i el Vallès Oriental) històricament catalanes. Han estat, però, profundament marcades demogràficament per aquesta immigració interna a l'Estat. D'altra banda, el cosmopolitisme ambiental de Barcelona amaga o facilita alhora un ús creixent del castellà al carrer, ús que ha alertat recentment els sociolingüistes i les autoritats catalanes.

A la Catalunya Nord, la confrontació entre el francès —única llengua oficial a tot el territori de l'Estat francès— i la llengua catalana causa un greu desequilibri dels usos i de les representacions, que és realment preocupant per la seva pervivència.

És una situació que redueix l'estatus social, les representacions i l'ús del català a la situació de llengua regional, no oficial ni protegida. És simplement tolerada en certs usos marginals i privats de certs sectors igualment marginals, com ara els hortolans, vinyataires, ramaders, militants de certes associacions culturals i alguns universitaris i ensenyants resistents (les escoles privades d'immersió La Bressola són, sens dubte, l'excepció que confirma la regla general, ja que només compta amb l'escolarització de cinc cents a sis-cents nens sobre un total de deu mil).

La situació sociolingüística a la Catalunya Nord és certament molt crítica i —avançant-nos a fer pronòstics— pensem que hi pot haver una revifalla provinent, en part, de les polítiques regionals i dels acords euroregionals i transfronterers. En efecte, cada vegada hi ha més contactes de tota mena (com per exemple, els repetidors de ràdio i televisió sobre l'Albera) entre les poblacions que poden, en certs casos, retroalimentar positivament la llengua catalana a la Catalunya Nord.

A propòsit de la relació entre el concepte de *diglòssia* i el concepte de *poder*, el sociolingüista valencià R. Ninyoles ja notava amb perspicàcia l'any 1982 a *Idioma i prejudici* que:

1. Com més diglòssia es pateix, de menys poder es disposa davant dels processos d'assimilació (seria el cas de la Catalunya Nord i també, amb un grau diferent, del País Valencià).

2. Com menys diglòssia es pateix, més poder es pot tenir per a la normalització lingüística (seria el cas de Catalunya, del País Basc i del Quebec).

Catalunya, on només existirien, segons F. Vallverdú (1973), certes pautes diglòssiques en certs usos escrits i en franges d'una certa burgesia barcelonina. Recordem que, a aquest propòsit, hi va haver una polèmica entre aquests dos autors. A més, Rafael Ninyoles afegia que la diglòssia funciona com una imatge social amb usos i nivells de poder diferents, segons si es tracta de dones o d'homes, de la ciutat o del camp, de la burgesia o de les classes populars.

En tot cas —i sense entrar en l'estudi de la situació dels altres territoris de llengua catalana, com ara les Balears—, com podem constatar, es tracta de tres situacions sociolingüístiques molt diferents les unes de les altres, que no permeten ni gaires extrapolacions ni gaires comparances. Així que, més endavant, tractarem de centrar-nos més estrictament en la situació de la Catalunya Nord. Però abans, ens proposem aclarir alguns conceptes teòrics.

Algunes aportacions teòriques sobre la relació poder i llengua

Per entendre el concepte de *poder* i aprofundir-hi —i abans de detallar-ne les diferents modalitats—, partirem de la concepció sociològica de Pierre Bourdieu (2001), segons el qual tota comunitat lingüística és, abans de tot, un producte històric i social. Va criticar els lingüistes que ell anomena *purs* (com ara F. de Saussure o N. Chomsky) per haver ocultat o negligit l'estudi de les lleis socials de construcció de les llengües. En efecte, P. Bourdieu insisteix en el poder que amaguen certs discursos. L'autor procedeix a la demistificació del fet lingüístic estricte i demostra que la integració social en una comunitat lingüística implica sempre una relació de dominació i de poder que només l'anàlisi sociològica permet de posar en relleu la seva ocultació i de denunciar-la.

Per aquest sociòleg, els intercanvis lingüístics expressen sempre de manera implícita o explícita les relacions de poder. Els discursos no són pas únicament destinats a ser entesos o desxifrats (treball que fan els lingüistes), ans també, i sobretot, contenen indicis d'autoritat destinats a ser acceptats i respectats. El valor del discurs dependrà, doncs, d'una relació de força o de poder.

A partir dels conceptes de *camp* o d'àmbit social i de *habitus* o de trajectòria (principi generador de les pràctiques socials objectives i, alhora, sistema de classificació d'aquestes mateixes pràctiques), Bourdieu analitza en la seva obra *La distinction* (1979) els efectes dels *habitus* segons els diferents camps socials, ja que un *habitus* pot generar efectes diferents segons el camp específic al qual és exposat. Qualsevol discurs és el producte que resulta de la trobada d'un *habitus* lingüístic socialment marcat i un mercat, és a dir, un sistema de regles que orienten la comunicació verbal i la producció del llenguatge.

D'altra banda, el sociòleg Pierre Bourdieu també escriu a *Ce que parler veut dire; l'économie des échanges linguistiques* (1982) que la llengua és un signe exterior de riquesa i un fabulós instrument de poder simbòlic que es manifesta en tots els intercanvis, fins i tot, en

els més ordinaris de la vida quotidiana (ell mateix —i no per atzar— es refereix a la timidesa en la presa de paraula pública).

Per Bourdieu, el poder simbòlic és, d'una banda, un poder que pot fer-se reconèixer, és a dir, obtenir el seu reconeixement econòmic, polític i, sobretot, cultural, i de l'altra, un poder que permet d'ocultar la veritat del seu propi origen, la seva violència i arbitrarietat, gràcies a la complicitat i submissió dels actes dels mateixos subjectes dominats. Com veiem, la sociologia de Bourdieu busca i tracta sempre de revelar, com ho feien les comèdies de Molière, la cara amagada, les causes i els mecanismes amagats i secrets del poder, de la submissió i de la dominació.

En la seva primera obra *Les héritiers*, de 1964, ja indicava que totes les persones i els grups socials disposen d'un poder directament proporcional al seu propi capital simbòlic transmès d'ençà de la més tendra infància pel seu entorn cultural. Era el que va anomenar *béns simbòlics*.

En una altra obra posterior, per il·lustrar la força de la màgia performativa que tendeix a reificar i sublimar el poder, Bourdieu es referia explícitament al Rei Sol, Lluís XIV, quan, adreçant-se al parlament el 13 d'abril del 1655, afirmava: «L'Etat c'est moi». Aquí, es tracta del poder reial i absolut de dret diví, que, mitjançant l'alquímia de la seva representació simbòlica, s'imposava a tot el cos social dels seus súbdits subjugats. Com a catalans, recordem també que és aquest mateix monarca qui decretava l'any 1700: «Le catalan répugne et il est, de quelque façon, contraire à notre autorité». Sense comentaris.

Per la seva banda, el semiòleg italià Ferruccio Rossi-Landi escriu l'any 1968 a *Il linguaggio come mercato e come lavoro*, fent una transposició dels conceptes marxistes de *mercat* i d'*economia* al camp de la llengua, que l'existència d'un treball lingüístic continu i intens en el «mercat de la llengua» i la manifestació d'una clara demanda social tendien a assegurar la seva pròpia regulació, utilització i modernització. Per aquest autor, aquest mateix treball social i lingüístic, o dit altrament «les pratiques langagières» populars, es combina i condiona alhora el seu propi objecte i producte final, que és la llengua.

Precisament, els estudis de la glotopolítica (o política lingüística) del grup de sociolingüística de la Universitat de Rouen dirigit per J. B. Marcellesi i L. Guespin (1984) enllacen amb aquesta concepció de F. Rossi-Landi. Però, a més, precisen i analitzen el treball lingüístic realitzat pels diferents actors socials sobre el procés de creació, difusió i conservació de l'idioma.

Per la meua banda, tornant de la Trobada Sociolingüística de

Rouen de l'any 1984, vaig tractar, en ocasió del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana de l'any 1986 (Àrea 2 de Lleida), d'aplicar aquesta perspectiva d'anàlisi al cas de la normalització lingüística catalana, i em vaig preguntar: «Qui fa què en els circuits de producció-regulació de la llengua?» (Puig i Moreno, 1992). En aquells moments, la pregunta era legítima. No sé si la resposta va poder aclarir el paper dels nombrosos actors que intervenien, pugnaven o projectaven d'intervenir sobre el procés de normalització lingüística. Però, resumint, proposava la relació de quatre grups d'actors bàsics en un circuit retroalimentat i evolutiu, que partia de:

1. Les pràctiques lingüístiques dels moviments populars amb un component de creativitat.
2. La intervenció i l'anàlisi de la neologia pels especialistes (modernització i estandardització).
3. La difusió de la llengua estàndard per l'escola i els òrgans d'informació (normalització).
4. La conservació i depuració de l'idioma per l'Institut d'Estudis Catalans (normativització).

Cada grup d'actors socials conserva una part de poder o d'influència més o menys determinant en el circuit d'evolució, de transformació o conservació de la llengua.

Quins poders actuen sobre la llengua?

En primer lloc, hi ha el poder polític resultant de les relacions de força de cada tendència política representada en el parlament de cada comunitat autònoma. Aquesta relació de força o de poder és diferent a cada territori i, com és natural, condiciona l'èxit dels processos de normalització lingüística de maneres diferents, amb objectius i amb ritmes diferents.

I no parlem pas de la Catalunya Nord ja que no disposa de cap parlament. L'estructura de representació política regional a França és totalment diferent de la que configura l'actual Estat espanyol autònom. Compta amb un Consell General dels Pirineus Orientals amb seu a Perpinyà, actualment dirigit per les forces d'esquerra, i del Consell Regional amb seu a Montpeller, ara també dirigit per l'esquerra, on, per cert, es decideixen les orientacions culturals i lingüístiques del català.

Si hi ha a França un poder real i efectiu que decreta i imposa una política lingüística, aquesta només concerneix la llengua francesa, que ha estat reafirmada aquests últims anys per acabar de deixar les coses ben clares. En efecte, el Consell d'Estat (organisme

simbòlic del poder suprem de l'Estat francès, equivalent del Tribunal Constitucional) ha refusat que les escoles privades Diwan de Bretanya puguin tenir un reconeixement oficial i ser escoles públiques, perquè el francès no era la llengua preferent d'ensenyament.

Gairebé tothom sap que l'Estat francès és un dels pocs estats europeus, amb Grècia, que ha refusat de signar la totalitat dels articles de la Carta Europea de Llengües Minoritàries, o que, tot i que va ratificar la Convenció Internacional sobre els Drets dels Infants, aprovada per l'ONU l'any 1989, tampoc no ha acceptat l'article 30, que reconeix el dret dels infants a utilitzar i aprendre en la seva pròpia llengua materna.

Les diferents modalitats o formes del poder

A banda del poder polític institucional, hem de referir-nos a les altres formes de poder no menys decisives i rellevants. En efecte, els poders econòmic, empresarial i jurídic poden servir de contrapès al poder polític d'esquerres quan les seves decisions li són adverses, i, al contrari, els organismes de poder sindical, cultural i simbòlic també poden servir per fer oposició quan el poder polític és de dretes i conservador. Nogensmenys, com dèiem més amunt, la representació dels interessos de classe social i la seva traducció política són diferents a cada territori i condicionen la normalització lingüística.

A Catalunya, l'existència d'una burgesia industrial i tecnològica que assumeix el fet nacional —entre d'altres, com a arma de negociació davant del govern central de l'Estat— facilita el procés de normalització lingüística reclamat pels moviments populars. Al contrari, la feblesa política relativa de la burgesia comercial i agrícola valenciana, poc industrialitzada i dependent de Madrid, i la representació política conservadora que domina al País Valencià no faciliten gens el procés de normalització lingüística, que és sostingut per un moviment popular potent, però, alhora, dividit precisament sobre la qüestió de la llengua.

A la Catalunya Nord, durant els dos darrers segles, la petita burgesia agrícola local ha cregut que els seus interessos coincidien amb els d'un mercat francès obert i favorable a la seva fruticultura. Actualment, amb la Unió Europea, ja no hi creu gaire, però ara és una classe social afrancesada (malgrat una presa de consciència relativa de la seva identitat catalana) i s'adona que els ciutadans del Principat de Catalunya no únicament han recuperat el seu autogovern amb la Generalitat i preservat la seva identitat, sinó que, a més, s'han beneficiat d'un desenvolupament econòmic considerable i en-

veuable. En canvi, les forces polítiques de la Catalunya Nord s'adonen, cada vegada més, que no disposen de gaire poder, ja que totes les decisions importants depenen de París i de Montpeller.

Això fa que la seva posició actual sigui ambivalent entre, d'una banda, la seva doble dependència de París i de la regió Llenguadoc-Rosselló, i de l'altra, la recerca vel·leitosa d'una identitat mig perduda i el desig d'apropar-se a Barcelona (hi ha una seu de l'Ajuntament de Perpinyà i una Oficina del Consell Regional a Barcelona, i ara una delegació de la Generalitat de Catalunya a Perpinyà). Però, potser, per entendre millor el que ha passat durant aquests últims segles a la Catalunya Nord, cal fer una breu ullada històrica.

Breu resum històric de la situació de la llengua a la Catalunya Nord

Proposem de centrar-nos només en els fets més significatius de cada etapa històrica. Per exemple, partirem del Tractat dels Pirineus de 1659, perquè és una data que ha marcat profundament els habitants de les comarques i els pobles situats a banda i banda de la frontera i els ha condicionat fins fa molts pocs anys. En el seu estudi *El trauma de la separació*, el sociolingüista nord-català Domènec Bernardo (1973) descriu la situació de la llengua i de la identitat populars a partir d'aquella data i durant els períodes posteriors. L'autor constata que l'ús de la llengua continua, malgrat tot, existint, però que una forta diglòssia ha provocat la deterioració progressiva de la seva identitat, trauma que no comença a superar-se fins fa pocs decennis.

Molt sovint, al Principat de Catalunya s'ignora totalment la llarga resistència nord-catalana en defensa de la llibertat, la identitat i la llengua (cf. la Guerra de la Sal contra l'impost reial francès de la gabel·la, que va durar quaranta-tres anys, de 1667 a 1710), i la resistència armada dels trabucaires de la Menera i de Serrallonga, pobles situats entre Molló i Prats de Molló, i també de Sant Llorenç de Cerdans, on van existir grups de resistents anomenats *Angelets de la Terra*, un dels quals va ser dirigit pel famós Josep de la Trinxeria (Puig i Moreno, 1998).

Tampoc no es coneixen gaire els efectes sobre els ciutadans nord-catalans de les dues batalles perdudes l'any 1793 a Parestortes, al nord de Perpinyà, i al Voló, pel general espanyol Ricardos. Era sota el regnat de Carles IV d'Espanya i del seu intrigant ministre Godoy, i eren batalles contra els soldats de la Convenció revolucionària que acabava de suprimir el borbó Lluís XVI. El mateix any 1793 té

lloc la primera manifestació revolucionària profrancesa de trenta joves pels carrers de Perpinyà (cf. el facsímil reproduït pel Centre Departamental de Documentació Pedagògica (CDDP) de Perpinyà, l'any 1989, per les festes del bicentenari de la Revolució). És, sens dubte, el primer indici d'un canvi d'actitud significatiu de la identitat catalana i de llengua de certs sectors de les «classes dirigents» de la Catalunya Nord.

Però seran sobretot les lleis Jules Ferry de 1881 i 1882 sobre l'escola pública, laica, gratuïta i obligatòria, les que aconseguiran el primer canvi lingüístic significatiu i irreversible. Efectivament, l'Estat francès de la III República, que disposa, en aquells moments, de tots els mitjans necessaris per imposar l'escolarització i aculturació massives de tot el poble i a tot el territori de l'Estat, no dubtarà a fer-ho amb mètodes pedagògics coercitius i expeditius.

Recordem que, contràriament al que va passar a Espanya amb la llei Moyano sobre la instrucció pública de 1857, que no va poder ser aplicada per manca d'empenta política, de context i, sobretot, de mitjans econòmics, a França, vint-i-quatre anys després, tots els nens van ser escolaritzats, cap no se n'escapà, i començà, aleshores, un lent procés de substitució lingüística popular que es va fer progressivament sobre tres generacions, de 1890 a 1965, aproximadament.

En efecte, el canvi lingüístic massiu començarà amb la Primera Guerra Mundial (1914-1918). Un indici significatiu és l'activitat pedagògica de l'inspector d'acadèmia Lluís Pastre (1914), que pensa encertadament que «el català és el llatí del poble» i l'utilitza per ensenyar el francès partint de textos literaris d'autors catalans. Aquest fet demostra que de 1910 a 1930 el català continua sent la llengua materna del poble, llevat de les classes benestants, que utilitzen el francès des de fa més temps.

I caldrà esperar la promulgació de la llei Deixonne de l'any 1951, sobre l'ensenyament de les llengües i dialectes locals, per observar l'inici d'una lenta recuperació lingüística i cultural. Altres decrets sobre l'ensenyament de la llengua, altres avenços i recuperacions culturals seguiran. Però ara, ens trobem amb una situació de *total shift*, és a dir, de canvi total de llengua materna, que ha passat a ser el francès. En aquesta situació, el català s'ha convertit, en general, en segona llengua, i actualment, com a tal, és generalment ensenyada a l'escola.

És una situació realment paradoxal des del punt de vista històric, ja que si partim del fet que és a cavall dels Pirineus on la llengua catalana va néixer —a la Catalunya Vella— i que només segles després es va expandir cap al sud —a la Catalunya Nova—, seguint la

direcció nord-sud de la reconquesta sobre els territoris musulmans, aleshores, es fa molt difícil d'entendre com s'ha pogut arribar a la lamentable situació actual d'abandó de la llengua pròpia. I no obstant això, és així.

Hem d'afegir, malgrat tot, que actualment el fet que els pares d'un alumne que realment desitgen que el seu fill comenci els seus estudis en català, per exemple, a La Bressola, i continuar-los a secundària, per exemple, al col·legi de Perpinyà La Garrigola, és possible. I fins i tot, matricular-se a la Universitat de Perpinyà i seguir els seus estudis fins al doctorat de català també és possible, però, malauradament, molt poc freqüent.

La relació llengua i cultura a la Catalunya Nord

Si fem una breu reflexió sobre la comparació entre llengua i cultura catalanes, observem que a la Catalunya Nord la tradició cultural no és exactament la mateixa que al Principat de Catalunya. Les raons de la diferència cultural rauen en el fet que els ciutadans de la Catalunya Nord, però sobretot les seves classes dirigents, no han pogut conèixer directament ni els efectes de la revolució industrial, ni l'aparició d'una burgesia industrial, com tampoc l'esplendor dels moviments artístics noucentista o modernista catalans de final del segle XIX i principi del segle XX, simplement perquè pertanyien a un altre Estat i tenien pocs contactes amb Barcelona.

En aquell conjunt estatal francès, el Rosselló d'aleshores era una petita regió allunyada dels centres de decisió política i per aquest motiu va restar una zona fonamentalment rural i poc desenvolupada. Fins i tot, durant els anys de la Primera Guerra Mundial l'emigració nord-catalana es feia no únicament cap a París, sinó també cap a Barcelona i els centres industrials de Catalunya.

Les actituds dels ciutadans nord-catalans enfront de les manifestacions culturals del poder demostren que mantenen un profund ruralisme, semblant al xaronisme valencià descrit per R. Ninyoles i criticat per Lluís Aracil (1968c) a la introducció de l'obra teatral d'E. Escalante *Les xiques de l'«entresuelo»*.

En efecte, a la mateixa època, final del segle XIX, Albert Saisset, per exemple, escriu des de París *Les catalanades d'Un Tal. Un Tal*, pseudònim de Saisset, considerava que la llengua catalana només tenia possibilitats limitades i l'acantonava en el domini del riure gras, enfront de la cultura francesa considerada com a l'única que podia ser prestigiosa, digna i culta. La seva actitud tradueix una profunda situació de diglòssia que repercuteix en la cultura autòctona.

És cert que la difusió per l'escola d'una cultura francesa clàssica i prestigiosa agreuja les representacions que els nord-catalans tenien, en aquella època, de la seva pròpia llengua i els condueix a interioritzar la diglòssia. A partir d'aleshores, i fins als anys setanta, el poder cultural i simbòlic serà exclusivament francès.

Situació actual de la llengua a la Catalunya Nord

És, com ja hem dit, una situació problemàtica, encara que un 30 % de la població recentment enquestada digui que sap parlar la llengua. Una cosa és dir que se sap parlar-la i una altra de molt diferent és usar-la realment en tots els àmbits socials. Sobretot si considerem que un 50 % de la població de la Catalunya Nord és al·lògena, amb tendència a augmentar, seguint el model demogràfic de Florida, amb majoria de pensionistes, i sense comparació amb el model californià, amb instal·lació d'empreses d'alta tecnologia. L'altre 50 %, els autòctons, pateixen, com ja hem dit, graus de diglòssia variables, des dels que hi són més favorables, fins als que manifesten unes actituds més diglòssiques i que s'oposen al procés de recuperació de l'idioma. A més, com ja hem dit més amunt, tots els aparells de l'Estat central, tots els poders (administratiu, judicial, educatiu, cultural, social i polític) són a la Catalunya Nord massivament i exclusiva francesos.

El poder polític de l'Estat centralitzat francès

Fixem-nos que totes les forces polítiques franceses tant de dretes com d'esquerres, la Unió per a un Moviment Popular (UMP), el Front Nacional (FN), la Unió per a la Democràcia Francesa (UDF), el Partit Sindicalista (PS), els ecologistes i el Partit Comunista Francès (PCF), són, com es diu a França, *partits hexagonals*, és a dir, estatals. I, generalment, no tots assumeixen amb entusiasme la defensa de les llengües «regionals». De fet, hi ha tants partidaris de la seva defensa a la dreta com a l'esquerra, potser són els que les viuen i les coneixen. Els adversaris són tant els «sobiranistes» francesos de dretes (De Villiers, Pasqua), com els republicans nostàlgics de la III República d'esquerres (Chevènement, Zucarelli).

A la Catalunya Nord, els partits catalanistes totalitzen només entorn d'un 2 % de l'electorat (Esquerra Republicana de Catalunya, el Bloc Català i Unitat Catalana, que tenen dos regidors a l'Ajuntament de Perpinyà). Representen més una força minoritària i simbò-

lica que no pas un poder real, encara que, en certs aspectes, sigui més activa que altres forces polítiques tradicionals.

Els poders simbòlics del català: una identitat en reconstrucció?

A partir de l'època de la nova resistència nord-catalana dels anys setanta, comença una activitat intensa d'ocupació dels sectors i espais intersticials abandonats o negligits per l'Estat centralitzador. Caldrà buscar el poder simbòlic —i a vegades efectiu— del català en certs sectors de la societat nord-catalana que no són ocupats pels organismes de l'Administració estatal francesa. L'ensenyament del català en immersió de «les bressoles», serà un d'aquests espais, així com Ràdio Arrels i els repetidors de ràdio i televisió sobre l'Albera o la nova retolació de carrers i ciutats. També s'han intensificat els intercanvis econòmics i els acords transfronterers entre certs organismes implicats en programes concrets de cooperació dels centres d'atenció hospitalària o de lluita contra els incendis.

La creació posterior de les línies d'ensenyament bilingüe (evidentment amb més francès que català) a les escoles primàries i als instituts d'ensenyament secundari de l'educació nacional francesa ha començat a materialitzar-se per la demanda dels pares, l'acord dels ensenyants i sota la pressió de les associacions culturals catalanes. Els estudis superiors d'ensenyament del català a la Universitat de Perpinyà poden fer-se, d'ençà d'uns deu anys, fins al doctorat.

En el terreny de la cultura, l'oposició de perspectives esdevé patent quan certes manifestacions culturals provinents de Barcelona (sobretot de teatre d'avantguarda, de pintura, de dansa o de música) són presentades a Perpinyà. En aquests casos, entren en competència dues concepcions de dues cultures urbanes i modernes amb tradicions i sensibilitats diferents, que poden ajudar a canviar certs esquemes mentals de les representacions culturals i simbòliques franceses.

D'altra banda, sembla que intuïm que, en general, la folklorització i el ruralisme de la cultura remetent al passat, en lloc que el treball de simbolització cultural i la recuperació del prestigi, com ara el teatre de creació i d'avantguarda, i sobretot el desenvolupament d'una nova literatura nord-catalana, poden representar formes modernes de manifestació i consolidació identitària amb vista al futur.

En aquest nou context, l'equip de rugbi de la Unió Esportista Arlequins de Perpinyà (USAP) funciona com una mena de «Barça identitària» o de màquina semiòtica creadora d'identitat. La manifestació dels aficionats i la multitud de senyeres onejant als Camps Elisis de París

després de la final del 1998 encara són un enigma, perquè ens podem demanar si el dèficit identitari dels nord-catalans no és, en part, compensat per les proeses de l'equip que els representa més enllà del propi territori. És com voler representar-se davant dels altres amb una clara identitat, en aquesta bona ocasió, davant dels parisencs. Recordem, a més, que la cançó «L'Estaca» de Lluís Llach és l'himne de la USAP, tot un signe de catalanitat! I amb un ús ben diferent d'aquesta cançó, que ens va identificar durant la lluita antifranquista.

Conclusió: una identitat paradoxal

Notem l'evidència d'una situació de poder marginal i encara molt minoritari de la llengua i de la cultura catalanes a la Catalunya Nord i, al contrari, un poder de l'Estat central francès omnipresent. Aquesta feblesa està certament condicionada per les limitacions del poder econòmic relatiu de la Catalunya Nord que només pot comptar amb les indústries del turisme i d'una agricultura cada vegada menys atractiva enfront de l'arribada accelerada dels productes dels països mediterranis i del Magreb. Només una revitalització de les polítiques de l'Euroregió podrien realment potenciar certes indústries energètiques nord-catalanes capdavanteres, com per exemple d'energia eòlica, de biomassa i, sobretot, d'energia solar, molt més del que ho fa actualment l'Estat francès.

Però, paradoxalment, també constatem l'evidència d'una revifalla de certes manifestacions del poder simbòlic en diferents àmbits i grups socioculturals, com ara els exemples que acabem de citar.

Podem pensar, com el mateix sociolingüista valencià Rafael Niñoles, que en l'etapa actual tant a València com a la Catalunya Nord la diglòssia continua existint, però ara hi ha un element nou: ha començat un treball de reconstrucció identitària paradoxal i problemàtica, que és, però, sens dubte, irreversible. És una situació nova en la qual sembla que ja no hi hagi les manifestacions de xaronisme o de ruralisme d'antany, ni tampoc l'actitud pejorativa diglòssica generalitzada, com en les etapes anteriors.

Constatem que han aparegut durant aquests últims vint anys uns joves escriptors de valor, com ara Renata-Laura Portet, Pascal Comelade, Patrick Gifreu, Gerard Jacquet, Josiana Cabanas, Aleix Renyé, Joan-Lluís Lluís, que aporten a la literatura catalana una nova visió i noves problemàtiques, i que s'hi han inserit amb molta naturalitat i modernitat. Algunes obres literàries d'aquests joves autors han estat publicades per editorials de Barcelona, com ara Edicions 62 i Edicions de La Magrana.

Avui ens trobem, fins i tot, amb l'existència del *Manifest literari revulsista nord-català* (Pascal Comelade, Joan-Lluís Lluís i Aleix Renyé, 1998), que té un contingut altament simbòlic i clarament identitari. Ja sabem, però, que els manifestos literaris i la literatura, en general, no representen gaire poder enfront del poder econòmic i polític. Nogensmenys creiem que anuncien canvis profunds en les mentalitats i en les actituds, canvis que, tard o d'hora, es poden convertir en realitats.

El Manifest comença així: «Malgrat l'empenta creativa i agitadora, fa unes dècades, del grup Guillem de Cabestany i dels activistes que el sostenien, malgrat les iniciatives col·lectives i individuals de guerrilla cultural, l'especificitat de la creació artística a la Catalunya Nord és, cada dia més, ocultada, negada i desnaturalitzada.

Aquesta creació específicament nord-catalana és fagocitada en primer lloc per l'entitat administrativa cripto-regionalista anomenada *Languedoc-Roussillon*. Una entitat creada en laboratori per enginyers sense accent ni memòria, pagats a preu fet i, posteriorment, condecorats. Aquesta regió no és més que l'estadi últim del sempitern imperialisme cultural jacobí, a través dels seus organismes més polits (Direction Régionale des Affaires Culturelles, ARAM, Maison du Livre et des Écrivains, etc., lloadors d'un tradicionalisme en via de putrefacció malgrat la seva pseudomodernitat d'inspiració parisenca). Aquest imperialisme jacobí és servit per zelosos funcionaris montpellerencs i col·laboradors locals, amnèsics tricolors, caps de Segarra miserables del "bé cal anar fent" [...].»

Bibliografia

- ALTHUSSER, L. (1970). «Idéologie et appareils idéologiques d'Etat». *La Pensée* [Paris], núm. 151.
- ARACIL, L. V. (1968). «Introducció». A: ESCALANTE, Eduard. *Les xiques de l'«entresuelo». Tres forasters de Madrid*. València: Garbí, p. 9-88.
- BERNARDO, D. (1973). «Le traumatisme de la coupure». *Pluriel* [Paris], núm. 7.
- BOURDIEU, P. (1979). *La distinction*. París: Editions de Minuit, 190 p.
- (1982). *Ce que parler veut dire; l'économie des échanges linguistiques*. París: Editions Fayard.
- (2001). *Langage et pouvoir symbolique*. París: Fayard. (Points-Essais)
- HELLER, M.; LABRIE, N. (2002). «Prise de parole: langue, pouvoir et identité dans un monde en mutation». *Actes de la Rencontre de Toronto*. OISE/UT Toronto. Canadà. 300 p.
- MARCELLESI, J. B.; GUESPIN, L. (1984). «La glottopolitique». *Cahiers de Linguistique Sociale*. Núm. 7: *Problèmes de Glottopolitique*. Actes GRECSO/CNRS. Université de Rouen.
- NINYOLES, N. (1982). *Idioma i prejudici*. València: Tres i Quatre. (La Unitat)
- PASTRE, L. (1914). *Le français enseigné par les exercices de traduction français de textes catalans aux enfants de 9 à 15 ans*. Perpinyà: Editions Comet.

- PUIG I MORENO, G. (1998). «Vitalitat i ús de la llengua a la Catalunya Nord». Actes *La llengua catalana al tombant del mil·lenni*. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili.
- (1992). «Qui fa què en els circuits de producció-regulació de la llengua?» *Actes del 2n Congrés Internacional de la Llengua Catalana de 1986*. Vol. II. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs: Diputació de Lleida, p. 275-285.
- ROSSI-LANDI, F. (1968). *Il linguaggio come lavoro e come mercato*. Milà: Bompiani.
- VALLVERDÚ, F. (1973). *El fet lingüístic com a fet social*. Barcelona: Edicions 62.

Recursos electrònics

<<http://perso.club-internet.fr/jppujol/CREVULSI.htm>>